

TWICKELBLAD

4
—
'98

- * Nachtwakers hielden op Twickel de wacht
- * Varkenshouderij in zwaar weer
- * Op inlegvel: bedreigingen en kansen voor landgoed Twickel
- * De nachtzwaluw als voormalige broedvogel

Van de redactie

TWICKELBLAD

Een gezamenlijke uitgave van:
Stichting Twickel,
Vereniging Vrienden van Twickel.

Het Twickelblad geeft informatie
over historie en het beheer van
Twickel in al zijn aspecten.

Redactie:

J. Bengevoord (eindredactie)
A. Brunt (eindredactie)
M.W.H. Hermanussen
A.H. Schimmelpenninck

Medewerkers aan dit nummer:

D. Bekkers
J. Hakstegen
T. Heidenis
J. Meijerink
J. Mulder
H.A. Pothoven
C. van der Wilde

Redactieadres:

Redactie Twickelblad
Postbus 2, 7490 AA Delden

Vereniging Vrienden van Twickel
Secretaris W.H. van den Bosch
Meeuwenstraat 14
7471 HG Goor

Stichting Twickel
Postbus 2, 7490 AA Delden
tel. 074 - 3761309

Het Twickelblad wordt gratis toege-
zonden aan medewerkers van de
stichting Twickel en aan leden van
de vereniging Vrienden van
Twickel.

Het lidmaatschap van de vereniging
Vrienden van Twickel bedraagt
f 25,00 (inclusief het Twickelblad).
Het lidmaatschap kan worden
aangevraagd bij de secretaris van de
vereniging Vrienden van Twickel.

Inlevering kopij:

vóór 10 januari 1999 bij de
redactie van het Twickelblad,
Postbus 2, 7490 AA Delden.

Losse nummers à f 6,00 zijn
verkrijgbaar bij de VVV-Delden en
de firma Vriezokolk in Delden en
boekhandel Broekhuis in Hengelo.

Tekstvervaardiging en druk;
Grafisch bedrijf ve&es, Deventer.

ISSN 0927-6548

Index op vorige nummers via
Internet
[http://www.obd.nl/instel/twickel/
twickelb.htm](http://www.obd.nl/instel/twickel/twickelb.htm)

In dit nummer van het Twickelblad worden in twee artikelen de bedreigingen van het landgoed Twickel nader belicht. Aanleiding vormen recente ontwikkelingen zoals de studies naar de Noordoostelijke verbinding van de Betuwelijn waarvan enkele tracé-alternatieven op of nabij het landgoed zijn geprojecteerd, de toenemende recreatiedruk, milieubelasting en de uitbreiding van de Twentse stedenband.

Centraal staan een viertal kaarten die in opdracht van de Stichting Twickel werden vervaardigd. Daarin worden de ruimtelijke aanslagen tussen 1900 en 1995 in beeld gebracht en wordt tevens een blik in de toekomst geworpen door de mogelijke veranderingen tot 2020 vast te leggen.

In een artikel van Jan Bengevoord worden de hoofdlijnen van de huidige aantastingen, zowel ruimtelijk als milieutechnisch, op een rij gezet*. Ook worden de toekomstige ontwikkelingen nader geschetst. In een artikel van Jan Hakstegen wordt nader ingegaan op de aantastingen die in het verleden plaats hadden. In de meeste gevallen werden de eigenaren van Twickel gedwongen grond af te staan voor wegen, kanalen of uitbreiding van steden.

In september bezocht de Rijks Planologische Commissie verschillende locaties in Twente waaronder het landgoed Twickel. Bij die gelegenheid werd de problematiek van de ruimtelijke bedreigingen onder de aandacht gebracht.

J.B.

IN DIT NUMMER

- <i>Nachtwakers hielden op Twickel de wacht</i>	3
- <i>Varkenshouderij in zwaar weer</i>	7
- <i>Boekaankondiging: Nutsdepartement Delden</i>	7
- <i>Groei en bloei van de Gekraagde Aardster</i>	8
- <i>Vereniging Vrienden van Twickel: duizend leden</i>	9
- <i>Expositie: wonen in Arcadie</i>	10
- <i>Inlegvel: Kansen en bedreigingen landgoed Twickel</i>	
- <i>Anderhalve eeuw van verkopen voor wegen, spoorlijnen, kanalen en bouwterreinen</i>	11
- <i>De nachtzwaluw een voormalige broedvogel op de heidevelden van landgoed Twickel</i>	13
- <i>Expositie: monumenten van de macht</i>	16
- <i>De visvijvers de Lepel en de Vork</i>	17
- <i>Boekaankondiging: Petzold, theorie en praktijk</i>	18
- <i>Voor elk wat wils: wild- en vegetarisch recept uit kookboek barones</i>	19

Nieuwe pachter gezocht

Op korte termijn komt een boerderij met ca. 20 ha. grond beschikbaar. de stichting is op zoek naar een nieuwe pachter met een gedegen ondernemingsplan. Zo mogelijk dient het nieuw te vestigen bedrijf de diversiteit en levendigheid van het landgoed te bevorderen. Uiteraard binnen de doelstelling van de stichting. Gegadigden kunnen tot 20 december voorstellen indienen.

* Het artikel Bedreiging en kansen landgoed Twickel is als een apart inlegvel aan dit nummer van het Twickelblad toegevoegd.

Voorpagina. De IJsheiligen luiden het winterseizoen in. Voor deze vorstgevaarlijke dagen in oktober verhuizen de oranjeboompjes naar de orangerie. Tegenwoordig gebeurt dat met een heftruck.
Foto: J. Mulder.

De ophaalbrug over de buitengracht maakte deel uit van de beveiliging van het kasteel

Nachtwakers hielden op Twickel de wacht

Vooral 's zomers, tijdens het toeristenseizoen, zie je drommen mensen voor het hekje op de ophaalbrug voor kasteel Twickel staan. Vooral kinderen zijn gefascineerd door de houten brug en vragen hun ouders of de brug ook echt omhoog kan, net als in de sprookjes en verhalen over ridders en kastelen. Dit kan: ook al is de brug minder oud dan menig- een denkt, hij werd in een tijd waarin elektronische beveiliging nog niet zo ver was voortgeschreden door de nachtwaker wel degelijk ingezet bij de beveiliging van het huis.

Aafke Brunt en Maarten Hermanussen

In 1926 maakte de vaste brug over de buitengracht plaats voor een houten ophaalbrug naar een ontwerp van de Amersfoortse architect H.A. Pothoven. Deze architect kan min of meer beschouwd kan worden als de opvolger van de op Twickel bekende Engelse architect W.S. Weatherley, overleden in 1921. Pothoven begon zijn werkzaamheden op Twickel met de bouw in de jaren 1924 - 1925 van de karakteristieke personeelswoningen aan de Watertoren- straat.

In de daarop volgende jaren maakte Pothoven talloze tekeningen voor verbouwingen en aanpassingen van dienstwoningen, verbeteringen in het kasteel en de uitbreiding van de grafkelder van de Van Heeckerens op de Algemeene Begraafplaats in Delden.

Met het optrekken van de ophaalbrug begon de dienst van de nachtwaker. Waarschijnlijk zijn er ook in vroeger tijd al nachtwakers geweest. De eerste gegevens over jongere tijden dateren van 1912.

Nachtwaker

In 1912 vonden op kasteel Twickel als gevolg van de installatie van elektrische voorzieningen grootscheepse verbouwingen plaats. Werklieden liepen in en uit en vaak kostbare bouwmaterialen lagen her en der verspreid. Een chaotische situatie die vroeg om een verscherpte controle, met name na zonsondergang. Op 18 februari werd in de persoon van Gerrit Jan Antonie Wiegerink de eerste nachtwaker aangesteld. In 1931 werd hij opgevolgd door L.J. Brillman, waarna van 1960 - 1974 de laatste nachtwaker J. Honnef deze functie vervulde.

De eerste nachtwaker had het blijkbaar zo druk dat hij in de periode 14 september - 14 november 1912 voor de

In 1926 werd de vaste brug over de buitengracht vervangen door een ophaalbrug. Tijdens de werkzaamheden behielp men zich met een noodbrug. Foto uit het album van M.A.M.A. van Heeckeren van Wassenaer, 1926.

“nachtdiensten bij verbouwingen” hulp kreeg van een tweede nachtwacht. De nieuwe werknemer ging passend gekleed. De Deldense kleermaker H. Top zorgde voor een nachtwakersjas en andere “nachtwachtkleding”.

Op 28 maart 1913 leverde de Hengelose firma Dijkers & Co een “control uhr”. Een opvolger van dit apparaat is nog steeds op Twickel aanwezig. Pas na het afscheid van de laatste nachtwaker, de heer Honnef, werd het op non actief gesteld. Bij de klok horen een inktlint, een papierstrook, en een aantal verschillende sleutels. Door middel van deze sleutels, die in het “merkslot” werden gestoken, kon de nachtwaker verschillende merken op de papierstrook maken.

Het uurwerk werd bij aanvang van de dienst door de huismeester aan hem uitgereikt. Gewapend met de klok maakte de nachtwaker zijn ronde in het kasteel. Op verschillende plaatsen vond hij bevestigd in kastjes de bij het apparaat horende merksleutels. Na afloop van de dienst kon de huismeester aan de hand van de stroken controleren of de nachtwaker op de juiste wijze zijn ronde had gemaakt.

Huispersoneel

Mevrouw A. Soetendal die in 1966 met haar echtgenoot op Twickel kwam kan zich de tijden van de laatste nachtwaker nog goed herinneren. Met haar man was zij aangesteld als huismeestersechtbaar. Eind 1986 ging mevrouw Soetendal met pensioen. Vooral aan de beginjaren, de jaren met de in 1975 overleden barones Van Heeckeren van Wassenaer, bewaart zij mooie herinneringen. “De dagelijkse gang van zaken verliep volgens een vastgesteld patroon. Dat gaf rust en regelmaat. Zo kwam om zeven uur ’s ochtends Johan Koebrugge de melk brengen. Even later kwam dan zijn broer Marinus uit de moestuin met de groenten. Daarna volgden Van Dijk met de bloemen en De Jager met de post. Het huispersoneel van de barones bestond uit een huismeestersechtbaar, een morgenmeisje, de twee werksters, de dames Romeijn en Van Dijk, mevrouw Hietbrink die samen met mevrouw Van Dijk voor de was zorgde, de huisknecht De Vries en de chauffeur De Jager.”

Hubertus Adrianus Pothoven (1883-1945)

Hubertus Adrianus Pothoven werd op 25 maart 1883 geboren in Leusden (nu Leusden-Zuid) in een geslacht van bouwers. Zijn vader en grootvader waren architect-aannemer en zijn broer was architect in De Bilt. Hij groeide op in het Leusden van de familie De Beaufort en ging in Amersfoort naar de zogenaamde “heerenschool”. De omgang met de adellijke stand in zijn kinderjaren zou hem later goed van pas komen. Na zijn schooltijd ging hij op zeventienjarige leeftijd voor zijn vader werken en leerde daar het timmervak.

Omdat de artistieke richting zoals zijn oom die vertegenwoordigde hem meer aansprak dan de ambachtelijke van zijn vader en het samenwerken met zijn broer Jan binnen één bedrijf ook niet goed functioneerde ging hij in de leer bij een architect in Utrecht om vervolgens in dienst te treden bij de “eigenbouwer” Haspels in Nijmegen. Hier werd hij de drijvende kracht achter de onderneming en ontwierp vele, vooral grote, landhuizen en andere woningen onder andere aan de Canisiussingel in Nijmegen.

Pothoven wilde echter eigen baas zijn en vestigde zich in 1910 als architect in Laren. Van de landhuizen die hij hier ontwierp werden er verschillende gepubliceerd. Vanaf 1915 was het Architectenbureau H.A. Pothoven in Amersfoort gevestigd en werden vele projecten gerealiseerd: nieuwbouw, renovaties, restauraties, uitbreidingen, van zeer uiteenlopende omvang en bestemming.

Een aantal zwaartepunten zijn te herkennen:

- In en rond Amersfoort stond Pothoven al snel bekend als een buitengewoon integer man, met een natuurlijk prestige, die het vak in al zijn aspecten tot in de vingertoppen beheerste. Hij kreeg er vele opdrachten. Zo bouwde en restaureerde hij onder meer woningbouwprojecten, garagebedrijven, kerken, een ziekenhuis, een bejaardenhuis en particuliere woningen. Hij was ook actief in het maatschappelijk leven, onder andere als regent van het weeshuis en als lid van een schoolbestuur.

- De Betuwe en met name de omgeving van Elst en Zetten was een ander gebied waar veel werk verreezen is. Hij restaureerde de kerk in Elst, bouwde verschillende kerken, boerderijen, ook in de wederopbouw periodes in 1940 en 1945. Voor de Helderling Stichtingen in Zetten was hij sinds 1920 de huisarchitect.

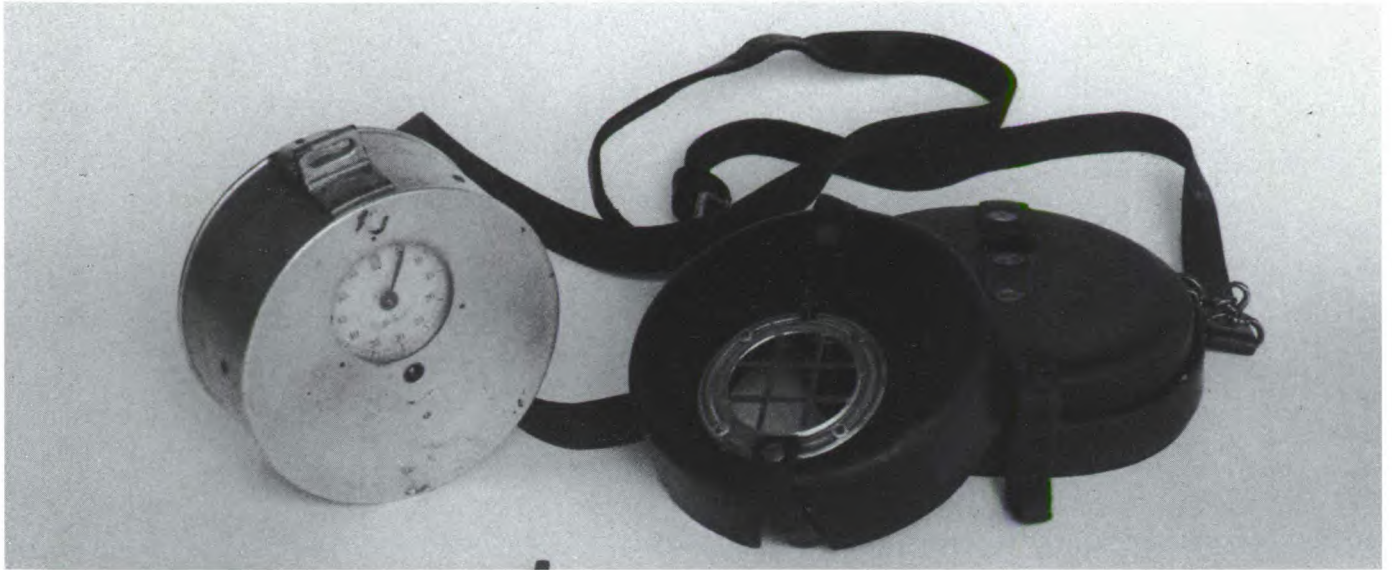
- Door graaf Van Aldenburg Bentinck uit Amerongen werd Pothoven bij de Nederlandse adel geïntroduceerd. Hij heeft onder andere gewerkt voor de Duitse keizer -aan en rond huis Doorn, zoals de nieuwbouw van het poortgebouw- voor baron Verschuer, jonkheer Roëll, ook was hij betrokken bij de restauratie van kasteel Doorwerth.

Hoewel de gebouwen van Pothoven zeer verschillende verschijningsvormen vertonen, hebben ze alle een zekere romantische inslag en zijn ze te herkennen aan de zeer bepaalde (en zeer zorgvuldige) detaillering en aan steeds terugkerende verhoudingen.

Hubertus Adrianus Pothoven was van 1912 tot aan haar dood in 1945 getrouwd met Hendrik Costermans en had vier zonen. Adriaan, Arie, die in 1939 bij zijn vader ging werken, maar in 1945 in een kamp in Duitsland is overleden, Gezienus, die na de oorlog het bureau heeft overgenomen en voortgezet en Bart, die een eigen architectenbureau in Wolfheze begon. In de tachtiger jaren is het Architectenbureau Pothoven overgenomen door een zoon van Gezienus.

Hubertus Adrianus Pothoven heeft tot in zijn vieren-tachtigste levensjaar op het architectenbureau gewerkt en is op zesentachtigjarige leeftijd overleden.

Toen graaf Van Aldenburg Bentinck een architect zocht om in Amerongen 46 woningen te bouwen kreeg hij van de gemeente architect van Amersfoort het advies om Pothoven in te schakelen, “omdat die nog de fatsoenlijkste was”. Pothoven suggereerde om met 20 woningen te beginnen, omdat 46 woningen wel wat veel zou zijn voor het Amerongen in die jaren. De graaf was zo onder de indruk van dit

De controleklok van de nachtwaker. Door het insteken van sleutels, die op verschillende plaatsen in het kasteel hangen, kunnen afdrucken worden gemaakt op een papierstrook. Deze diende als bewijs dat de nachtwaker zijn ronde op de juiste wijze had volbracht.
Foto: J. Mulder.

- 1970) huisarchitect van Twickel

Pothoven
Foto:
fam. Pothoven

advies, dat tegen het eigen belang van de architect inging, dat hij Pothoven bij vele vrienden en kennissen geïntroduceerd heeft.

De Duitse keizer Wilhelm II, die na zijn vlucht naar Nederland in Amerongen logeerde, had voor de werkzaamheden aan huis Doorn een bekende Amsterdamse architect ingeschakeld. Graaf Bentinck vertrouwde de plannen echter niet en Pothoven werd met de tekeningen in een kamer opgesloten om een rapport te schrijven. drie weken later werd hij bij de keizer ontboden. Hij heeft vervolgens drie jaar in daggeld (op uur basis zouden we nu zeggen) voor keizer Wilhelm gewerkt. Vele renovaties, verbouwingen en ook het nieuwe poortgebouw zijn door de Amersfoortse architect gerealiseerd.

Ook bij baron Van Heeckeren van Wassenaer werd Pothoven door graaf Bentinck geïntroduceerd.

Over de werkzaamheden voor baron Van Heeckeren zijn verschillende anekdotes in omloop. Toen het ontwerp

voor de ophaalburg werd gemaakt wilde de baron zeker weten dat het goed zou worden. Hij liet de brug eerst uitvoeren in vuren hout. Toen deze goed bleek te functioneren mocht hij definitief in eiken worden gemaakt.

Voor de personeelswoningen aan de Watertorenstraat werden eerst een ontwerp en een maquette gemaakt. Vervolgens werden de maten van het dubbele woonhuis met lange latten op de plaats van bestemming uitgezet. Pas daarna mocht met de bouw worden begonnen. Toen de woningen klaar waren, vond de baron ze echter te groot en kreeg Pothoven opdracht om aan de overkant van de straat nog een dubbele woning te bouwen, maar dan een maatje kleiner. Vandaar dat er nu aan weerskanten van de straat twee bijna identieke dubbele woonhuizen staan.

Bij de renovatie van de dakdekking van het huis op het Hof te Dieren moest ervoor zorg gedragen worden, dat de schilderijen niet beschadigd zouden worden. Op het architectenbureau werkte een zekere Van der Horst, zoon van een politie brigadier, als tekenaar. Deze kwam als zodanig niet goed uit de verf. Hij werd aangesteld als opzichter en heeft de renovatie perfect en met ijzeren hand geleid. Later heeft deze Van der Horst de politie school doorlopen en is geëindigd als commissaris van politie.

Pothoven werd door de baron ontvangen op Twickel, het Kurhaus, of bijvoorbeeld op het Hof te Dieren. Af en toe werd hij vergezeld door één van zijn zonen. Die ging dan soms roeien op de vijver in Dieren. Op Twickel werden ze natuurlijk netjes bediend door de butler. Bij zo'n bezoek demonstreerde de baron de man hoe hij vliegen moest vangen, namelijk door ze met zijn vingers uit de lucht te plukken en ze vervolgens in de open haard te gooien. Dit werd het einde van het dienstverband van de butler, omdat deze dit spottend vertelde aan het keukenpersoneel, niet wetende dat hij gehoord werd door de toevallig passerende baron.

Bart Pothoven

Maquette van de dubbele woning aan de Watertorenstraat.
Foto: J. Mulder.

Mevrouw Soetendal weet nog dat alle leveranciers voor de ophaalbrug van hun fiets moesten stappen. Uit respect voor het huis diende de bakker of slager zijn bakfiets tegen de brug aan te zetten om vervolgens lopend de brug over te steken richting dienstingang. Uit overlevering weet mevrouw Soetendal dat er ten tijde van de baron ook nog een nachtwaker Gruppelaar voor de buitendienst is geweest. Uit de kaartenbak met personeelsgegevens blijkt inderdaad dat hij in 1927 in dienst trad. Hij bleef tot na de dood van de baron in 1936 in die functie. Na de oorlog is hij nog op de administratie in de rentmeesterij werkzaam geweest. Verder is van 1927 tot 1931 nog de nachtwaker Schoppink op Twickel actief geweest. Later is deze Schoppink naar Dieren verhuisd. Zowel Gruppelaar als Schoppink werkten in de zogenaamde "buitenwacht", de bewaking van de werkplaatsen van de schilders en timmerlieden, de kasteelboerderij, de rentmeesterij aan de Hengelsestraat en het kasteelpark.

Waterschade

De taak van de nachtwacht binnen het huis begon feitelijk met het ophalen van de brug door het draaien aan de slinger 's avonds klokslag tien uur. De brug aan de achterkant van het huis werd al eerder, namelijk om acht uur, door de huismeester opgehaald. De nachtwacht liep dan van half elf 's avonds tot zes 's morgens regelmatig door het huis. Tijdens zijn rondes moest hij alert zijn op drie belangrijke zaken: brand, inbraak en lekkage. Het meest beducht was men voor waterschade. Zo herinnert mevrouw Soetendal zich uit haar tijd alleen al twee overstromingen van het onderhuis in de kelderverdieping.

"De nachtwaker had slechts één vrije nacht in de week. Dat was steeds wisselend en uiteraard werd stil gehouden welke nacht hij vrij zou zijn. Zolang er maar geen maat in zat, kon men niet op verkeerde ideeën komen. De nachtwacht had recht op één week vakantie per jaar."

Tot de attributen van de nachtwaker hoorde behalve de slinger van de brug en de controleklok, een paar pantoffels. Die stonden klaar in de personeelsgarderobe achter de dienstingang. Om de nachtrust van de bewoners van het huis niet te verstoren moest de nachtwaker tijdens zijn

Kasteel Doorwerth. Poort met brug.

Ansichtkaart van de ophaalbrug bij kasteel Doorwerth, die als voorbeeld diende.

nachtelijke rondes op pantoffels lopen. Verder droeg hij op zijn tocht door het donkere huis een zaklantaarn om zich bij te lichten.

"Er is nooit wat gebeurd" vertelt mevrouw Soetendal. "In de jaren zestig zijn wel een keer beide kannonnen weggehaald door een stel studenten van de Technische Hogeschool in Enschede. Ze hebben de kannonnen weggevoerd en een eind verder bij wijze van stunt verstopt".

Buiten werking

In 1974, een jaar voor het overlijden van barones Van Heeckeren van Wassenaer kwam voorgoed een eind aan de traditie van de nachtwakers. De houten ophaalbrug werd in 1977 gerestaureerd, maar niet meer in werking gesteld. De ketting werd vervangen door een niet zo fraai en onpraktisch hekje. Hopelijk wordt de ketting bij een volgende restauratie weer in ere hersteld.

Bronnen:

Gesprek met mevrouw A. Soetendal.
Huisarchief Twickel, ophaalbrug: inv.nr. 2837 nachtwacht: inv.nrs. 2509, 2904, 2923.

Varkenshouderij in zwaar weer

Van de huidige 70 actieve pachtbedrijven op het landgoed Twickel zijn de meeste van het gemengde type. Naast melkvee zijn er ook varkens te vinden. De varkenshouderij is van oudsher een vast onderdeel van de agrarische bedrijven in Twente. Dankzij de varkens'poot' komt - of liever gezegd kwam - er extra inkomen op het bedrijf zodat men ondanks de geringe bedrijfsomvang toch kon overleven.

Een aantal maatregelen dreigt de kleinschalige varkenshouderij echter snel onrendabel te maken. Zo kregen alle Nederlandse varkenshouders onlangs een officiële brief in de bus waarin men kon lezen hoe de *Herstructurering Varkenshouderij* voor het eigen bedrijf uitpakt. Deze wet voorziet in een gefaseerde vermindering van de varkensstapel met in totaal 25%. De meeste bedrijven moeten nog dit jaar 10% inleveren.

Het *Varkensbesluit* voorziet in een drastische aanscherping van de eisen op het gebied van de hygiëne en het welzijn. Er moeten hygiëne sluisen komen, de ruimte per dier wordt opgevoerd en zeugen mogen niet meer aangebonden worden.

Als direct uitvloeisel van de varkenspest die in 1997 het Zuiden van het land trof, bereidt de regering de *Reconstructiewet* voor. Deze wet voorziet in een opdeling van het land in clusters met varkensvrije zones daartussen. Breekt een besmettelijke ziekte uit dan hoopt men de ellende tot één cluster te beperken. Bedrijven die in een varkensvrije zone liggen zullen moeten stoppen met de varkenshouderij.

Alsof dit allemaal nog niet genoeg is, zijn de prijzen van slachtrijpe varkens en biggen sinds medio dit jaar in een vrije val gekomen. Gelukkig hebben de varkenshouders een periode met zeer goede prijzen achter de rug. De meesten kunnen het wel een tijd uitzingen mede door de gunstige gang van zaken in de melkveehouderij. Dit laatste geldt uiteraard alleen voor de gemengde bedrijven. De hierboven genoemde wetten veroorzaken echter veel onrust.

Visie Stichting Twickel

Al vele jaren is het beleid van Twickel er op gericht een evenwicht te bereiken tussen het aantal dieren en de beschikbare grond. Wanneer een bedrijf in 'evenwicht' verkeert betekent dit dat men volledig in het eigen ruwvoer kan voorzien waarbij alle vrijkomende mest op de eigen grond verantwoord wordt gebruikt. Het is dan minder van belang welke diersoorten worden gehouden. Op zichzelf is er dus geen bezwaar tegen varkens of pluimvee. Integendeel: door een onvoldoende hoeveelheid melkquotum op het landgoed als geheel is er ook in de toekomst ruimte voor een beperkt aantal varkens en/of pluimvee. De dreigende teloorgang van kleinschalige varkenshouderij op het landgoed baart de Stichting dan ook zorgen. De gemengde bedrijven worden praktisch gedwongen zich geheel toe te leggen op de melkveehouderij. Dit betekent dan men versneld moet afschrijven op varkensstallen, melkquotum moet bijkopen, meer grond nodig heeft en grootschaliger moet werken. Dit is niet voor ieder bedrijf

weggelegd en het is de vraag of dergelijke grootschalige en kapitaal intensieve bedrijven nog wel zijn in te passen in het kleinschalige landschap dat we nu juist willen koesteren.

Onlangs trad ik namens de landgoedeigenaren toe tot een bestuurlijke overleggroep (BORCO). In dit overleg werken provinciebesturen, landbouworganisaties, milieufederaties en anderen samen aan de nadere invulling van de Reconstructiewet. Ik zal daar pleiten voor het behoud van kleinschalige varkenshouderij op landgoederen. Indien bedrijven om veterinaire redenen moeten verdwijnen dan zal er een fatsoenlijke regeling moeten komen.

De Reconstructiewet beoogt de varkenshouderij weer toekomst te geven in ons land en dus ook op landgoederen!

A.H. Schimmelpenninck

Boekaankondiging

Het Nutsdepartement Delden

Op 5 april 1837 vond in Carelshaven de oprichtingsbijeenkomst plaats van het departement Delden, Hengelo en Borne van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. De hierbij aanwezige rentmeester van Twickel, de heer W. Mellink, werd op de daarop volgende vergadering van 30 augustus benoemd tot penningmeester.

De band tussen het Nut en Twickel is steeds zeer hecht geweest. In 1886 aanvaardde R.F. baron van Heeckeren van Wassenaer het hem aangeboden erelidmaatschap. In de jaren daarvoor had hij regelmatig de financiële tekorten van de vereniging gelenigd. Zijn vader J.D.C. van Heeckeren van Wassenaer bood onderdak en faciliteiten aan de Nutsspaarbank. In de periode van 1849 tot 1978, toen de bank fuseerde met de "Bondsspaarbank voor Twente" was deze instelling gevestigd in de Rentmeesterij van Twickel. De elkaar opvolgende rentmeesters fungeerden als vrijwillig bankier.

In meer recente jaren verleende de Nut's werkgroep "Historie" hulp bij het inrichten van de vanaf 1980 - 1997 op Twickel georganiseerde tentoonstellingen. In januari van dit jaar werd deze zeer actieve werkgroep opgeheven. Na een proces waarbij personeelsleden van de Stichting Twickel steeds meer activiteiten in eigen hand namen, moet Twickel bij de organisatie van volgende exposities op eigen benen kunnen staan.

Ter gelegenheid van haar honderdvestigjarige bestaan schreef J.W. Hakstegen een jubileumuitgave onder de titel *Het Nutsdepartement Delden, geschiedenis van een honderdvestigjarige*. Dit lezenswaardige en keurig verzorgde boekje is te koop bij het secretariaat van het Nutsdepartement Delden, mevrouw I. Brons, De IJsvogel 6, 7491 ZG Delden, tel. 974 - 376 3169. De prijs bedraagt f 10,-.

A.B.

Groei en bloei van de Gekraagde Aardster

De beginfase.
Foto: T. Heidenis.

Bij het ouder worden verdrogen de slippen en de vlezige bovenlaag vergaat tot een wirwar van wratachtige brokjes.
Foto: T. Heidenis.

Oefenen paddestoelen in het algemeen al een grote aantrekkingskracht uit, aardsterren zijn alleen al door hun ongewone verschijningsvorm onweerstaanbaar: sterren door de vochtige aarde voortgebracht. Of zijn het zoals men lang geloofd heeft vallende sterren die op onze aarde terecht gekomen zijn? Deze gedachte is niet zo gek, want rijpe aardsterren liggen gewoon los op de grond, omdat de verbinding met de zwamvlok dan volledig verbroken is.

In het oudste in het Nederlands geschreven paddestoelenboek, het *Theatrum Fungorum oft Toneel der Campernoelien* (1675) van Francis van Sterbeeck kregen aardsterren al een plaatsje. Toch zullen er weinigen zijn die de jonge vruchtlichamen van aardsterren ooit in werkelijkheid hebben gezien. Het zijn dan of soms wat afgeplatte, of uivormige bolletjes, die zich vlak onder het grondoppervlak bevinden of daar net met het topje bovenuit steken.

In het hart van zo'n bolletje bevindt zich het weefsel waarin de sporen rijpen (de gleba). Als dat proces bijna is voltooid, scheurt de buitenwand vanaf de top straalsgewijs en spreidt zich als een ster. De sterpunten drukken vervolgens de bol verder omhoog, zodat de aardster op de bodem komt te liggen. Bij dit proces wordt het vruchtlichaam - de aardster - losgetrokken van het mycelium waarop het is ontstaan. En daar ligt hij dan, verouderend en verschrompeld, soms wel een jaar of drie, vier.

Aardsterren komen vooral voor in de kalkrijke duinen en het Zuidlimburgse mergelland. Tineke Heidenis vond ze echter achter haar huis in één van de lanen van het sterrebos op het Hof te Dieren. Het ging om de Gekraagde Aardster. De wetenschappelijke naam is *Geastrum Triplex*, waarin de woorden "gea" aarde, en "aster" ster te herkennen zijn. "Nederlands meest algemene aardster" lezen we in de naslagwerken, maar eigenlijk zou de vermelding "minst zeldzame aardster" zorgvuldiger zijn.

Voor de duinen gaat de vermelding "algemeen" wel op, maar voor de rest van Nederland - misschien met uitzondering van de Utrechtse Heuvelrug - toch in veel mindere mate.

Jong zijn de slippen van de Gekraagde Aardster stevig en vlezig, crèmekleurig tot roomwit. De buitenwand barst vaak ringvormig open, zodat het onderste deel van de slippen dan als een opstaande kraag om het bolletje blijft staan. Dat verklaart de naam. Bij het ouder worden verdrogen de slippen en de vlezige bovenlaag vergaat tot een wirwar van wratachtige brokjes.

Een studiegroep van de K.N.N.V. inventariseerde op 6 oktober 1998 het paddestoelenbestand in het park van het Hof te Dieren. Dit leverde de volgende lijst op van maar liefst 51 soorten.

Parelamaniet	Nevelzwam
Roodbruine slanke amaniet	Grijsgroene melkzwam
Kastanje boleet	Sombere honingzwam
Aardappelbovist	Vliegenzwam
Wortelende aardappelbovist	Platte tonderzwam
Botercollybia	Glimmer inktzwam
Scherpe collybia	Fopzwam
Bundel collybia	Geweizzwam
Gewoon elfenbankje	Parelstufzwam
Ruig elfenbankje	Gele korstzwam
Breed plaatstreep hoed	Porselein zwam
Helmycena	Roestbruine kogelzwam
Papilycena	Peervormige stufzwam
Melksteel mycena	Waaier buisjeszwam
Taaisteel mycena	Reuzenzwam
Berijpte russula	Biterzoete melkzwam
Beukerussula	Witte bultzwam
Geelwitte russula	Grijze buisjeszwam
Grofplaat russula	Grote oranje bekerzwam
Regenboog russula	Kleine stinkzwam
Zwart purperen russula	Oranje aderzwam
Kamrussula	Dooiergele mestzwam
Waaierje	Beukwortel zwam
Krulzoom	Plooirokje
Goudvlies bundelzwam	Gewone zwavelkop
Rode kool zwam	

Als de sporen bijna rijp zijn scheurt de buitenwand vanaf de top en spreidt zich als een ster.
Foto: T. Heidenis.

Het bolletje, waarbinnen zich de sporen vormen, vertoont een duidelijke mondzone, een soort tepelhof, waarbij de plaats van de tepel wordt ingenomen door de opening waaruit de sporen ontsnappen. Gekraagde aardsterren groeien nogal eens in heksenkringen, soms van een behoorlijke doorsnede en dat wijst dan op het bestaan van een zwamvlok van hoge leeftijd.

Chris van der Wilde

Overgenomen uit het afdelingsblad van het I.V.N.

Vereniging Vrienden van Twickel

Duizend leden

Tijdens het succesvol verlopen kasteelbezoek voor de leden van de vereniging Vrienden van Twickel meldden verschillende introduc es zich aan als lid. Hierdoor is het ledental zo gestegen, dat het duizendste lid kon worden ingeschreven. Het ledental van de vereniging heeft zich ontwikkeld van 541 leden in 1991 via 852 leden einde 1996 en 933 leden einde 1997.

Zagerij Twickel nu goed te vinden

De toegangsweg naar de zagerij wordt sinds 3 oktober gemarkeerd door twee borden met het nieuwe logo. Burgemeester Drost en de voorzitter van de Stichting Twickel G. Boreel verrichtten de onthulling. De borden zijn uiteraard vervaardigd uit Twickels eiken.

De zagerij is nu goed te vinden voor bedrijven en particulieren die geïnteresseerd zijn in kwaliteitshout afkomstig van het landgoed. Meer dan voorheen richt de zagerij zich nu ook op de particulier. Hierbij moet men denken aan de volgende producten:

- * massieve houten vloeren (kant- en klaar om te leggen)
- * gedroogd hout voor meubels e.d.
- * balken
- * schuttinghout
- * eiken palen (gezaagd of gekloofd)

Uiteraard zijn vele houtsoorten leverbaar: eik, beuk, inlands grenen, douglas, acacia etcetera. Voor nadere inlichtingen kan men zich wenden tot de bedrijfsleider: R. Hofstede, tel. 074-3762181

Wonen in Arcadië

Sommige Nederlanders zijn bevoorrecht. Zij wonen in een kasteel of monumentaal buitenhuis. Het interieur van deze huizen weerspiegelt vaak het historische karakter van de buitenkant. Eeuw na eeuw werden hier kostbare meubelen, serviezen, zilver, portretten en andere interieurstukken bewaard.

Natuurlijk kennen de bewoners naast de lusten ook de lasten van zo'n uitzonderlijk bezit. De instandhouding ervan vergt de nodige offers. Daarom hebben de eigenaren zich aaneengesloten in een stichting tot behoud van Particuliere Historische Buitenplaatsen (PHB), die dit jaar 25 jaar bestaat. Dit jubileum wordt gevierd met een tentoonstelling die het Noordbrabants Museum samen met de Stichting PHB heeft samengesteld. Bij deze gelegenheid werden de bewoners bereid gevonden om hun deuren als het ware voor het publiek te openen, door bijzondere, nooit eerder geëxposeerde stukken beschikbaar te stellen. Ook Twickel heeft verschillende stukken in bruikleen beschikbaar gesteld.

In de loop der eeuwen is een groot aantal buitenplaatsen uitgegroeid tot ware schatkamers. In de tentoonstelling *Wonen in Arcadië* worden bijna vierhonderd kunstwerken en historische voorwerpen samengebracht. Daaronder bevinden zich zowel kunstwerken van bijzondere allure als gebruiksvoorwerpen. Ze hebben met elkaar gemeen dat ze karakteristiek zijn voor het wonen op een kasteel of historische buitenplaats en iets vertellen over het leven van de bewoners. Er is een grote mate van herkenbaarheid, omdat het voorwerpen betreft die als zodanig in vrijwel elk huishouden te vinden zijn. Maar de koperen pannenset van het kasteel is gedecoreerd met het eeuwenoude familiewapen. Het servies is van kostbaar Chine de Commande porselein.

Pannen van kasteel De Haar, circa 1910.
Foto: F. Verdonk, Culemborg.

De meubelen in de salons zijn vaak afkomstig uit de 18de eeuw, fraai ingelegd met bijzondere houtsoorten en gedecoreerd met verguld beslag. Vanaf de wanden kijkt het voorgelacht vanuit vergulde lijsten op de huidige bewoners neer: fraai geschilderde portretten die de continuïteit van de woning benadrukken.

Uitgangspunt van de tentoonstelling is de beleving van de woonsfeer. De bezoeker beleeft de interieurs, die ruimtelijk zijn weergegeven en waarin de kunstwerken en voorwerpen telkens zijn afgestemd op een themagroep, zoals de gedekte tafel, de jachtkamer, de portrettengalerij of de kinderkamer.

Onderdeel van de opstelling vormt de videofilm, waarin een aantal bewoners zelf aan het woord komt. De problematiek rond de hedendaagse bewoning van kastelen en buitenplaatsen komt in deze film ruimschoots aan de orde. We zien hoe de huizen worden bewoond, maar ook hoe zij zich verhouden tot hun omgeving, het landschap.

Tegelijk met de tentoonstelling verschijnt de publikatie *Wonen in Arcadië* bij Waanders Uitgevers te Zwolle. Auteurs: dr. Reinier Baarsen e.a.. Dit rijk geïllustreerde boek gaat in op de interieurs, de inrichting en het kunstbezit van Nederlandse kastelen en buitenplaatsen. Het bevat talloze niet eerder gepubliceerde foto's van historische interieurs. *Wonen in Arcadië* (f 65,-; per 11/01/99 f 85,-) is tijdens de tentoonstelling verkrijgbaar in de winkel van het Noordbrabants Museum en in iedere boekhandel (ISBN 90 400 9245 1)

De expositie in het Noordbrabants Museum, Verwersstraat 41 in 's Hertogenbosch is nog te zien tot 10 januari 1999.

M.H.

Isabella Antoinette Sloet van Toutenburg, echtgenote van Jacob Derk Carel van Heeckeren van Wassenaer, geportretteerd door Nicaise de Keyser in 1852. Het portret is in bruikleen gegeven door de Stichting Twickel.
Foto: F. Verdonk, Culemborg.

Anderhalve eeuw van verkopen voor wegen, spoorlijnen, kanalen en bouwterreinen

Aantastingen en bedreigingen van het landgoed Twickel zijn er altijd geweest. In het verleden moest Twickel vele hectares gedwongen afstaan ten behoeve van wegenbouw, kanaal-aanleg of stedelijke uitbreidingen. De verkoop van grond is ook in het verleden meestal het gevolg geweest van wettelijke onteigeningsregelingen. Zodra een dergelijke regeling in het parlement of in de provinciale staten was aangenomen, werd nog wel met de betrokkenen over de verdere afhandeling overlegd, doch het principe lag vast en daaraan viel niet te ontkomen.

Jan Hakstegen

In de stapels correspondentie die daarover in het Huisarchief Twickel worden bewaard, blijkt dikwijls dat de

taxatieprijzen van de af te stane gronden lager waren dan de in opdracht van Twickel gehouden taxatie. Ook waren er nog vele andere zaken waarover moest worden onderhandeld. Zo werden bijvoorbeeld waterlopen onderbroken bij de aanleg van wegen, spoorlijnen en het Twentekanaal.

Over een adequate oplossing van dergelijke problemen werd uitgebreid overlegd. Ook werd aan de pachters land ontnomen, dat soms op andere wijze kon worden aangevuld. Gebeurde dit echter niet, dan betekende dit voor Twickel minder pachtopbrengsten.

Bovendien moesten meestal afrasteringen worden verplaatst, uitritten worden verlegd en jachtrechten worden gewijzigd. Voor dit alles moest worden getracht een vergoeding te bedingen, hetgeen soms gelukte. Verder moest de prijs worden bepaald van de houtopstand in het betreffende terrein en in sommige gevallen werd gesproken over de vergoeding voor de vermindering van de recreatieve

Delden Strijkijrichting en Pannembakkerij Goorsche straat.

De Goorsestraat in Ambt Delden. Rechts op de foto de strijkijrichting van de Gebr. Ten Hoopen, waarin het chemisch bedrijf Servo in 1926 van start ging. Ansichtkaart: collectie Huisarchief Twickel.

waarde van het gebied. De rentmeesters hadden voorwaar geen gemakkelijke taak.

Wegen

Naast de grote projecten als de A1, de A35 en de Rondweg, vinden er in de 20e eeuw een zeer groot aantal kleinere onteigeningen plaats in verband met de aanleg, verlegging en rechttrekking van een groot aantal wegen van regionaal belang: Rijssensedijk, Delden-Borne, Delden-Hengelo, Almelo-Borne, Goor-Delden, Borne-Bornerbroek, Hengelo-Beckum-Haaksbergen, Delden-Almelo, Goor-Hengevelde, Delden-Bentelo-Hengevelde enz.

In een later stadium werden langs veel van deze wegen rijwielpaden aangelegd, waarvoor ook veel grond moest worden afgestaan. Al deze kleine projecten tezamen kwamen Twickel op meer dan 28 ha te staan.

De aanleg van de autosnelweg A1 zou een belangrijke inbreuk op het landgoed betekenen. Regelmatig moest hiervoor grond aan Rijkswaterstaat worden afgestaan. Tussen 1972 en 1984 betekende dit een verlies van ongeveer 53 ha.

Ook voor de aanleg van Rijksweg 35 moest Twickel in de zeventiger jaren 43 ha afgestaan.

De Rondweg om Delden is een hoofdstuk apart. Reeds in 1941 werd ruim 10 ha onteigend voor een zuidelijk tracé, dat begon tussen Servo en de sportvelden van Rood-Zwart. Vandaar liep de weg in de richting van het kanaal en kwam voorbij Carelshaven weer op rijksweg 44 naar Hengelo. Deze weg is echter nooit gerealiseerd. Pas na de aanleg van de noordelijke rondweg in 1971/72, welke zoals bekend wegens de ernstige aantasting van het Twickelgebied veel stof deed opwaaien en ruim 26 ha grond kostte, kon slechts 4 ha van het zuidelijk tracé worden teruggekocht. Er ging dus van deze laatste, nooit aangelegde weg, nog 6 ha definitief verloren.

Spoorlijnen en beken

Een omvangrijke aantasting was er ook reeds in de jaren 1862/64, toen de spoorlijn Zutphen-Hengelo werd aangelegd, die niet alleen het landgoed in tweeën sneed, maar ook de bedrijfsgrond van een aantal pachters. Twickel moest hiertoe ruim 26 ha grond afgestaan. Uit de correspondentie blijkt, dat bij deze procedure pachtvereenkomsten die voor langere tijd met boeren waren afgesloten, moesten worden afgekocht. Ook moesten pachters, die door het afgaan van grond minder inkomsten kregen, worden schadeloos gesteld.

Ongeveer in dezelfde periode wordt een spoorlijn aangelegd tussen Almelo en Salzbergen, via Borne en Hengelo (1863-1870), waartoe nog 1 1/2 ha moest worden afgestaan.

Twentekanaal

Een even omvangrijke inbreuk betekende de aanleg van het Twentekanaal. Aan de Staat der Nederlanden moest daarvoor in 1931 bijna 23 ha worden afgestaan en in 1935 voor de aanleg van de zijtak naar Almelo nog eens ruim 16 ha. Uit de correspondentie hierover blijkt, dat de schade aan het bestaande natuurschoon wordt erkend en betreurd, doch niet wordt vergoed.

Voor verbetering en reconstructie van diverse beken en

waterleidingen werden gedurende vele jaren grote aantallen kleine perceeltjes grond afgestaan aan het waterschap Regge en Dinkel. Totaal zal dit ongeveer 15 à 20 ha zijn geweest. Deze transacties hielden natuurlijk voor het landgoed het voordeel in, dat de waterhuishouding belangrijk werd verbeterd, waarvan ook de landbouw weer profiteerde.

Industrieterreinen en woningbouw

Voor het industrieterrein Wegtersweg in Hengelo, dat later aansluiting zou geven op het terrein Westermaat, heeft Twickel voor de eerste keer in 1969 grond moeten afgestaan. Tot 1992 heeft dit zich regelmatig herhaald. Het totale verlies bedroeg ruim 26 ha. Ook voor het Deldense industrieterrein Sluisstraat/De Berken eiste de gemeente tussen 1970 en 1996 bijna 10 ha op.

De vele uitbreidingsplannen van de omliggende gemeenten maakten ook flinke inbreuk op het grondgebied van Twickel. Zo begon Stad Delden in de vijftiger jaren reeds met de bouw van de Greekamp, hetgeen 6 ha grond kostte. Ook de bouw van huizen in de omgeving van de Sint Annabrink vond in diezelfde tijd plaats (2 ha). Het plan Hooijerinksesch (1956-1970) verminderde het Twickelareaal met ruim 4 ha, de Mors (1953-1973) met 11 ha, het 'Rupertserf' (1968-1971) met 26 ha en de Braak, samen met het later aangrenzende Veldbloemen (1956-1992) zelfs met 40 ha.

De gemeente Hengelo breidde tussen 1960 en 1987 uit in Woolde (verlies ruim 32 ha) en in het Genseler (3 ha), terwijl in het Letterveld aan de gemeente Borne 5 ha werd afgestaan.

Geleidelijke aantasting

Wanneer we het vorenstaande lezen, worden we weer eens met de neus op de feiten gedrukt en slaat de schrik ons wellicht om het hart. Immers, eigenlijk ging de aantasting sinds vele jaren zo geleidelijk, met slechts zo nu en dan echt alarmerende berichten en een enkele keer gevolgd door een protestactie. Nu alles echter zo als een opsomming bijeen staat, worden we ons bewust hoeveel er al is verloren gegaan en hoeveel schade er al aan waardevol natuurschoon is aangebracht. Het gaat daarbij al om zo'n 10 % van het totale landgoed. Het doet ons tevens beseffen dat we voortdurend attent moeten blijven en alle mogelijke middelen moeten aanwenden om verdere aantasting zoveel mogelijk tegen te gaan. Laten we hopen, dat de pogingen dan niet tevergeefs zijn.

Bij een boomstronk met een zijtak ging een oog open

De nachtzwaluw een voormalige broedvogel op de heidevelden van landgoed Twickel

De nachtzwaluw komt voor in Midden- en Zuid-Europa, en hoewel het een warmteminnende soort is, broedt ze ook in Zuid-Scandinavië. Helaas is deze interessante vogelsoort in deze eeuw, in bijna het gehele gebied, sterk in aantal achteruit gegaan. De oorzaak van deze achteruitgang moet voornamelijk gezocht worden in het verloren gaan van een geschikt broedbiotoop. Sommige onderzoekers denken dat het gebruik van pesticiden na de tweede wereldoorlog ook van invloed is geweest. Verder worden klimaatveranderingen en verontrusting van het broedgebied nog als oorzaken genoemd.

Jan Meijerink

In ons land komt de nachtzwaluw nog voornamelijk voor in het oosten van Brabant, op de Veluwe en in Drenthe. Ook de Holterberg is een zeer geschikt gebied, waar

ik in 1979 nog zeventien zingende mannetjes telde. Dit jaar werden er nog meer dan twintig zingende vogels gehoord. In de rest van Twente is de soort bijna verdwenen. Slechts in enkele natuurreservaten langs de Duitse grens kun je de nachtzwaluw nog waarnemen.

Broedbiotoop

Het broedgebied bestaat in ons land voornamelijk uit heidevelden met hier en daar een berk of vliegden. Bij voorkeur grenzend aan naaldbos en met voldoende onbegroeide plekken. Het "nest" wordt op deze plekken gemaakt, meestal in de schaduw van een boom of struik. Eigenlijk is er van een nest geen sprake want de nachtzwaluw legt z'n eieren altijd zonder meer op de grond, hoogstens op een bedje van dennenaalden. Hoewel de soort gevoelig schijnt te zijn voor verontrusting, heb ik toch een paar keren een nest gezien dat op enkele meters van een wandelpad was gelegen.

De nachtzwaluw laat zich nauwelijks zien.
Foto: J.A. Meijerink, 1973.

Het heideveld aan de Bentelerzijde.
Foto: J.A. Meijerink, 1998.

Een ander ideaal broedbiotoop vormen de kaalkappen, bij voorkeur met een zeer lichte opslag van berk of den. Deze biotopen zien we vooral op de Holterberg. Er wordt daar nogal veel gekapt en de nachtzwaluw maakt dan graag gebruik van een enkele jaren oude kaalkap. Zodra de boompjes hoger worden dan ongeveer één meter, is de biotoop minder geschikt geworden en verhuizen de vogels naar een andere kaalkap.

De nachtzwaluw kan hier nog slechts broeden bij de gratie van de mens die voor voldoende open terreinen kan zorgen. Als er niets wordt gedaan, verbossen de meeste gebieden en daarmee gaan de broedbiotopen voor de nachtzwaluw verloren.

De schutkleur

Op de hierbij afgedrukte foto is goed te zien hoe de vlek-tekening en de vorm van de vogels zijn aangepast aan de omgeving. Het is dan ook bijzonder moeilijk een zittende nachtzwaluw te ontdekken. In 1995 hoorde ik midden op de dag een nachtzwaluw ratelen in het Schijvenveld. Toen ik ter plekke ging kijken zag ik slechts een boomstronk met een zijtak. Minuten lang had ik de plek in de kijker totdat er bij de zijtak een oog open ging. Pas toen wist ik, dat het de ratelaar was. De vogel vertrouwde zo op z'n schutkleur dat hij pas opvloog toen ik tot op één meter naderde.

Bekend is ook het verhaal van een vogelaar toen hij in het veld aan een vriend trachtte uit te leggen hoe goed de schutkleur werkte. "Kijk, dat dode stuk hout daar zou er best één kunnen zijn". Waarop het stuk hout wegvloog, want het was er één.

Broedgedrag

Nesten vind je dan ook meestal bij toeval door er op te lopen. Zo vond de Deldense ornitholoog H.F.A. Schweigman in 1943 een nest met twee jongen in het Schijvenveld. Het volgende jaar trof hij een nest aan met één ei op bijna dezelfde plek. Een maand later constateerde hij op enige afstand daarvan een tweede nest met twee eieren.

Het is bekend dat de nachtzwaluw de broedsels als het ware in elkaar schuift. Het mannetje verzorgt de beide jongen van het eerste broedsel terwijl het vrouwtje de eieren van het vervolglegsel bebroedt. De nachtzwaluw legt altijd twee eieren, nooit meer en nooit minder. De afstand tussen de nesten is meestal zo groot dat de jongen van het eerste broedsel niet kunnen overlopen naar het broedende vrouwtje. Op deze wijze kan het paar twee broedsels grootbrengen in het voor hen korte broedseizoen. De vogels trekken namelijk al in september weer weg.

Bij gebrek aan voedsel en bij lage temperatuur kan de nachtzwaluw z'n temperatuur verlagen. De vogel verkeert dan in een verstarde toestand en spaart zo energie. Zodra de lichaamstemperatuur beneden vijftien graden celsius is gedaald kan de vogel slechts uit deze lethargie ontwaken als de buitentemperatuur weer stijgt. Het is duidelijk dat de soort bij koude, natte zomers vaak niet aan broeden toe komt. Wellicht mede een reden van de achteruitgang bij ons.

Op Twickel

Het is een echte zomervogel die 's winters in tropisch Afrika verblijft. In de maand mei kunnen we hier de eerste vogels verwachten en de "zang" komt pas eind mei goed op gang en deze is nog tot in juli te horen. Zoals gezegd is het een vogelsoort die van warmte houdt. Op mooie warme en zoele zomeravonden zijn de vogels dan ook het meest actief. Beneden achttien graden celsius hoor je de soort nauwelijks ratelen. De snorrende "zang" bestaat namelijk uit een vaak minuten lang aangehouden ratel: "èèèrrrrrrr-òòrrrrrrrrr-èèrrrrrrr".

Als jong ornitholoog ging ik er in de jaren vijftig en zestig vaak in de schemering op uit om de nachtzwaluw bij Delden te beluisteren. De fietstocht begon dan bij de Bornsestraat. Het Bokdammerveld was ieder jaar goed voor een paartje nachtzwaluwen. Het was een vrij rustig heideveld dat echter gaandeweg met berken en dennen dichtgroeide. De soort is er dan ook begin jaren zestig verdwenen.

Een ander goed nachtzwaluwengebied was in die tijd de buurtschap Azelo. De Oude Almloseweg was toen nog niet verhard. Het Koematerveld was nog een mooi heideveld en het aangrenzende Hellekaterveld was ook nog veel opener dan nu. In dit gebied huisde steeds een paartje nachtzwaluwen. De wat hogere grove dennen langs de zandweg werden dan als zangpost gebruikt. Ook deze gebieden verbossen steeds verder terwijl er in het Koematerveld, langs de zandweg, een weiland werd aangelegd dat tevens als brandbuffer diende. Dat betekende voor de

nachtzwaluwen het einde van een mooi broedbiotoop. In 1971 hoorde ik er voor het laatst een vogel zingen.

Als je de Oude Almelseweg (waarom moest deze naam veranderd worden in Schievenweg?) verder richting Almelo fietste, hoorde je de nachtzwaluw in het Schijvenveld en verderop ook in het Braamhaarsveld. Het waren toen nog prachtige heidevelden met vliegdennen. Helaas sloeg ook daar de verbossing en vergrassing toe.

Ook het meest westelijke gedeelte van het Schijvenveld was toen nog een vrij open heidegebied waar ik de soort ieder jaar hoorde. Dit gedeelte is ontgonnen, hetgeen weer een paartje Nachtzwaluwen minder betekende.

Geheel verdwenen

Als je aan het eind van de jaren vijftig aan de Twickelervaart, tussen de oude Almelse Brug en de zogenaamde Risikobrug stond, kon je op goede avonden tegelijkertijd drie nachtzwaluwen horen. In dit gebied werd in 1968 voor het laatst een nachtzwaluw gehoord.

Ook in het heideveld tussen “het Schaafje” en de Twickelervaart zat steeds een zingende nachtzwaluw. Er bevond zich toen een zandafgraving die later ook dichtgroeide. In 1971 werd ook daar de laatste vogel waargenomen.

Omstreeks 1955 hoorde ik ook enkele keren een nachtzwaluw in het Galgenveld, ten zuiden van de Rijssenseweg (Riessensediek). Het gebied was destijds al zo klein en zo dichtgroeid dat het me verbaasde er nog een nachtzwaluw aan te treffen. De soort verdween er dan ook reeds voor 1960.

Het gebied ten zuiden van het kanaal was ook geschikt voor de soort. In het Steenveld zat stevast elk jaar een paartje, vooral in het gedeelte oostelijk van het Kerkvelder voetpad. Vele avonden heb ik daar samen met jachtopziener John van Eck op de hoogzit doorgebracht om er van de zang en de baltsvlucht van de nachtzwaluw te genieten. Tijdens die vlucht klappt de vogel de vleugels luid tegen

elkaar daarbij steeds “koe-iet” roepend.

Ook in het Beunderveld, oostelijk van de Torendijk zat een paartje. Het was toen nog een overzichtelijk heideterrein met vliegdennen. Beide gebieden zijn thans dichtgroeid en totaal ongeschikt voor de “geitenmelker”. Deze volksnaam is domweg uit het Latijn (Caprimulgus) vertaald, en slaat natuurlijk nergens op.

Tenslotte zat er toen nog een paartje aan de Bentelerzijde. Ook dat gebied verloor z'n aantrekkelijkheid voor de soort en in 1966 hoorde ik de nachtzwaluw voor het laatst ten zuiden van Delden.

Resumerend kunnen we dus zeggen dat er in de jaren vijftig nog minstens tien paartjes nachtzwaluwen bij Delden zaten. In minder dan twintig jaar is deze populatie geheel verdwenen.

Afwachten

De nachtzwaluw kan zich dus alleen handhaven in een niet te klein gebied met voldoende open gedeelten. Door de inspanningen van de laatste jaren is er veel hout uit verschillende gebieden verwijderd waardoor de waarde daarvan aanzienlijk is toegenomen en er weer ruimte is ontstaan. Het is verheugend te zien dat bijvoorbeeld de kleine zonnedauw weer massaal op de plagplaatsen is aan te treffen.

Ogenschijnlijk zijn sommige terreinen weer geschikt voor de nachtzwaluw. Er is één groot verschil met vroeger, de heide is praktisch verdwenen en vervangen door gras (voornamelijk pijpestrootje). Of het afplaggen het gewenste effect zal hebben moeten we afwachten.

Overigens kan de nachtzwaluw ook broeden op plaatsen zonder heide. Tevens is het de vraag of de resterende biotopen niet te klein zijn geworden. Mocht de nachtzwaluw ooit op Twickel terugkeren dan lijken me thans de Bentelerzijde en het Schijvenveld het meest aantrekkelijk voor de soort. Vol spanning wachten we de ontwikkelingen af.

Het Schijvenveld.
Foto: J.A. Meijerink, 1998.

Monumenten van macht

Ter opluistering van de viering van '750 jaar Den Haag' wijdt het Haags Historisch Museum een expositie aan de geschiedenis van het Voorhout onder de titel *Monumenten van macht - zeven eeuwen woongeschiedenis van het Haagse Voorhout*. De expositie geeft een beeld van de architectuur, de gebeurtenissen en de bewoners.

De eerste vermelding van een huis op het Voorhout dateert van 1357. Tot circa 1580 bood deze plek aan de rand van het Haagse bos plaats aan een landelijke bebouwing. De vestiging van de stadhouder op het Binnenhof en de komst naar Den Haag van instellingen als de Staten-Generaal bracht de eerste vertegenwoordigers van politieke macht, regenten en adel. De familie Van Wassenaer die al in de 14e eeuw een huis bewoonde aan de huidige Kneuterdijk, vroeger Voorhout, zag de komst van buurtgenoten als de raadpensionaris Johan van Oldenbarnevelt, gezanten en adellijke families als de Bentincks, de Torcks en de Van Reedes.

Het hoogtepunt van het Voorhout vormde de pracht en praal in de 18e eeuw. De politieke macht werd onderstreept door uiterlijk vertoon. Johan Hendrik van Wassenaer Obdam die aansluiting zocht bij het luxe wereldje van de internationale diplomatie liet in 1716 een huis bouwen door de bekende architect Daniel Marot. Bij het vorstelijk vertoon hoorde ook de aanschaf van schilderijen en andere kunstobjecten, een subcultuur waarin Johan Hendrik zich niet onbetuigd liet. Het pand, nu bekend als het paleis Kneuterdijk, werd in 1816 verkocht aan het Koninklijk Huis. Tegenwoordig biedt het plaats aan de Raad van State.

In de 19e eeuw stond alles en iedereen in het teken van de macht van de Oranjes. Ook de aan het Hof verbonden familie Van Heeckeren woonde in deze periode op het Voorhout. In het 'seizoen' van januari tot pasen bezocht

men de schouwburg en liet men zich zien op de befaamde 'jours'.

Ter illustratie van deze bewoningsgeschiedenis toont de expositie in een viertal zalen naast kaarten en prenten en portretten van bewoners een groot aantal voorwerpen die model staan voor de wooncultuur. Zo zijn er zilveren voorwerpen met adellijke wapens en een gedekte tafel. Ook zijn

Interieur van het huis Lange Voorhout 13. Tot zijn overlijden in 1875 woonde hier Jacob Derk Carel van Heeckeren van Wassenaer, waarna het pand vererfde op zijn dochter Maria Cornelia in 1877 gehuwd met graaf W.C.P.O. van Aldenburg Bentinck.

Foto: Huisarchief Twickel, ca. 1900.

er objecten die verwijzen naar bewoners uit de middenklasse, zoals een bakker en een smit.

Ter begeleiding van de tentoonstelling verscheen het omvangrijke en zeer leeswaardige boek: Th.F. Wijsenbeek-Olthuis (red.), *Het Lange Voorhout. Monumenten, Mensen en Macht*, Zwolle (ISBN 90-400-9244-3). Prijs: tot 1 januari 1999 f 79,95, daarna f 99,50.

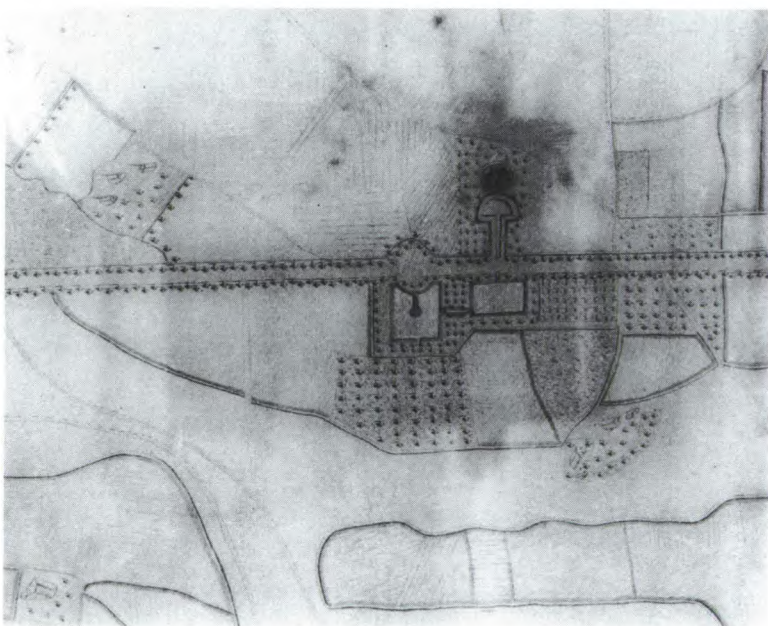
De expositie in het Haags Historisch Museum, Korte Vijverberg 7 in Den Haag is nog te zien tot 29 november; openingstijden di t/m vrij van 11.00 - 17.00 uur en za en zo van 12.00 - 17.00 uur.

A.B.

De visvijvers de Lepel en de Vork

Het heldere water in de visvijver.
Foto: J. Mulder.

Gedeelte uit de 18e eeuwse "Grauwe Kaart" met de visvijvers.

Vrolijk zwemmen de eendjes in één van de vijvers bij het erve Wengel aan de Twickelerlaan. Onze "huisfotograaf" de heer John Mulder vroeg ons hoe de vijvers, die bekend staan als de Lepel en de Vork, zijn ontstaan.

Gezien de bijna vierkante vorm gaat het duidelijk om gegraven vijvers. Dit soort waterpartijen werd vroeger gebruikt voor het in leven houden van vis. Uit in het archief bewaard gebleven kookboeken blijkt dat er vroeger heel wat meer zoetwater vis werd gegeten dan nu. Zo at men karpers, gefarceerde zoetwater kreeft, en gefarceerde snoek, snoek met roomsaus en gestoofde paling.

Vergelijkbare vijvers bevonden zich in de overtuin van de voormalige rentmeesterij van Twickel aan de Hengelosestraat in Delden. In de 18e eeuw herbergde dit pand het "Logement de twee vijvers". In de 19e eeuw is hier de dam tussen de twee vijvers doorgegraven. Overigens niet helemaal, want bij baggerwerkzaamheden in 1959 kwam nog een restant van de afscheiding boven water.

De vijvers bij erve Wengel komen al voor in het in 1681 opgestelde overzicht van de bezittingen en rechten van Adolf Hendrik van Raesfelt. Ook staan ze afgebeeld op een kaart uit omstreeks 1730. Hierop is goed te zien hoe de vij-

Het bergje aan de Twickelerlaan. Aan de voet hiervan ontspringt een spreng die uitmondt in de visvijvers.
Foto: J. Mulder.

Boekaankondiging

Petzold, theorie en praktijk

Op 4 februari 1998 promoveerde Michael Rohde aan de universiteit Hannover tot doctor in de 'tuinwetenschappen' op grond van het proefschrift *Eduard Petzold - Weg und Werk eines deutschen Gartenkünstlers im 19. Jahrhundert*. Hierin beschreef hij Petzolds 'Weg' in het hoofdstuk 'Zur Biographie Petzold' en zijn 'Werk' in de hoofdstukken 'Petzold als Gartentheoretiker', 'Petzold als Gartenkünstler' en 'Petzolds Bedeutung für die Gartenkunst'.

De promovendus bestempelt Eduard Petzold (1815 - 1891) als één van de drie belangrijkste (Duitse) tuinarchitecten uit de tweede helft van de 19e eeuw. Als gezaghebbend theoreticus schreef Petzold acht leerboeken, een autobiografie en een twintigtal vakartikelen. Zijn uitgangspunten zijn ook verwoord in de vele van hem bewaard gebleven brieven en verdere aan opdrachtgevers gerichte aanwijzingen. De dissertatie van Rohde probeert vooral antwoord te geven op de vraag hoe de architect zijn ideeën heeft weten te vertalen in zijn ontwerpen voor tuin en landschap. Het chronologisch register van de door Petzold gerealiseerde werken omvat de namen van 174 objecten, overwegend gelegen in de Duitse deelstaten en Nederland, maar ook in Oostenrijk, Polen en zelfs in Bulgarije en Turkije.

Deze internationale oriëntatie is ook kenmerkend voor de aanvang van Petzolds carrière. In de jaren 1841 - 1847 reisde hij ter voltooiing van zijn studie naar Italië, België, Nederland, Zwitserland, Frankrijk en Engeland. De bezichtiging van belangrijke tuinen en parken bracht hem naast kennis ook de omgang met personen uit hogere kringen.

In 1849 verscheen Petzolds eerste leerboek over de landschapskunst, al spoedig gevolgd door werken waarin onderwerpen aan de orde kwamen als de betekenis van vorm en kleur, de werking van perspectief en de uitvoering

vers gevoed worden door een spreng of artesische bron aan de overzijde van de Twickelerlaan. Deze ontspringt aan de voet van het "bergje", dat ontstond door het uitgraven van de spreng tot een kleine waterpartij.

Waarschijnlijk dienden de vijvers als kweekvijvers maar ook als bewaarplaats van vis uit de Oeler- en Azelerbeek en de Twickelervaart, die door de bezitters van Twickel werden beschouwd als zijnde "privative vischerijen van den Huysen Twickel".

Voor het watermolencomplex de Noordmolen bevond zich een door schutten afgesloten molenkolk. Deze vormde een prachtige 'fuik' voor stroomafwaarts zwemmende vis. Om te malen moesten de schutten worden opgetrokken. Maar met het water kon ook de vis weer verder, ware het niet dat de jachtopzichters van Twickel paraat stonden om de vangst over te brengen naar elders. Overigens tot groot ongenoegen van de inwoners van Delden.

Aafke Brunt

van parkelementen als gebouwen, water en wegen. In 1862 publiceerde Petzold een overzichtswerk, het bekende handboek *Die Landschaftsgärtnerei*, waarvan in 1888 een tweede verbeterde druk verscheen.

Een uitvoering van zijn ideeën over de vormgeving van een waterpartij is te zien in de in de jaren 1877 - 1885 door Petzold uitgevoerde wijziging van de parkaanleg van het Hof te Dieren. In de tweede druk van *Die Landschaftsgärtnerei* ging Petzold uitgebreid in op zijn ontwerp voor een landschappelijke aanleg op Twickel, dat een "Musteranlage nicht blos für Holland" moest worden, gebaseerd op de hier al aanwezige fraaie bomen en boomgroepen. Rohde laat zien hoe Petzold hier zijn enorme kennis in praktijk heeft gebracht.

De dissertatie van Rohde is meer dan een overzichtswerk. Het geeft vooral inzicht in de vorming en het belang van Petzold als theoreticus.

Van dit proefschrift is een handelseditie verschenen die besteld kan worden bij Frau Dr. Cornelia Wenzel, Stiftung Fürst-Pückler-Park Bad Muskau, Orangerie, 02953 Bad Muskau, Duitsland, tel. 0049-35771-52015. De prijs bedraagt DM 68,--.

A.B.

Voor elk wat wils

melk gekookt worden en een eidooier.

Boter en meel voorzigtig op het vuur aangevoerd en laagsaam de bouillon (of melk) er by gedaan. Het eidooier er door geroerd met wat zout, peper en citroensap.

Konijn met Kool.

Het Konijn wordt aan stukken gesneden en in een koekenpan goed gaar gebraden met zeer veel boter en dan met de Kool (witte, die al goed gaar is) vermengd en nog wel een uur samen gestoofd. Dit is ook heel lekker met patrijs in plaats van Konijn.

Vegetarischer Braten 3-4 Personen.

Man lasse eine mittelgrosse fein geschnittene oder zerriebene Zwiebel in Butter oder Palmin glasig werden aber nicht bräunen, füge Salz, 2 Eier, Semmelbrösel, nach geschmack gekochter, geriebene Kartoffeln, fein gewiegte Pilze, geschaltete klein geschnittene Salzgurken, Tomatenpuree und etwas Suppenwürze zu der gekochten Grütze (1/2 kg. mit 1 l. wasser) forme aus der Masse einen Braten, bestreue ihn mit Semmelbröseln und brate

Receptenboeken van M.A.M.A. van Heeckeren van Wassenaer, Huisarchief Twickel, inv.nr. 1914.
Foto: J. Mulder.

MERRY CHRISTMAS!

VIEUX DOELEN.

Menukaart voor M.A.M.A. van Heeckeren van Wassenaer, kerstfeest 1923. Huisarchief Twickel, inv.nr. 1913.
Foto: J. Mulder.

Vegetarischer Braten 3-4 personen

Man lasse eine mittelgrosse fein geschnittene oder zerriebene Zwiebel in Butter oder Palmin (palmolie) glasig werden aber nicht bräunen, füge Salz, 2 Eier, Semmelbrösel, nach geschmack gekochter geriebene Kartoffeln, fein gewiegte Pilze, geschaltete klein geschnittene Salzgurken, Tomatenpuree und etwas Suppenwürze zu der gekochten Grütze (grutten), (1/2 kg. mit 1 l. wasser) forme aus der Masse einen Braten, bestreue ihn mit Semmelbröseln und brate in Palmin oder Butter unter offterem Begiessen mit Butter oder saurem Rahm schön braun (etwa 1 Stunde).

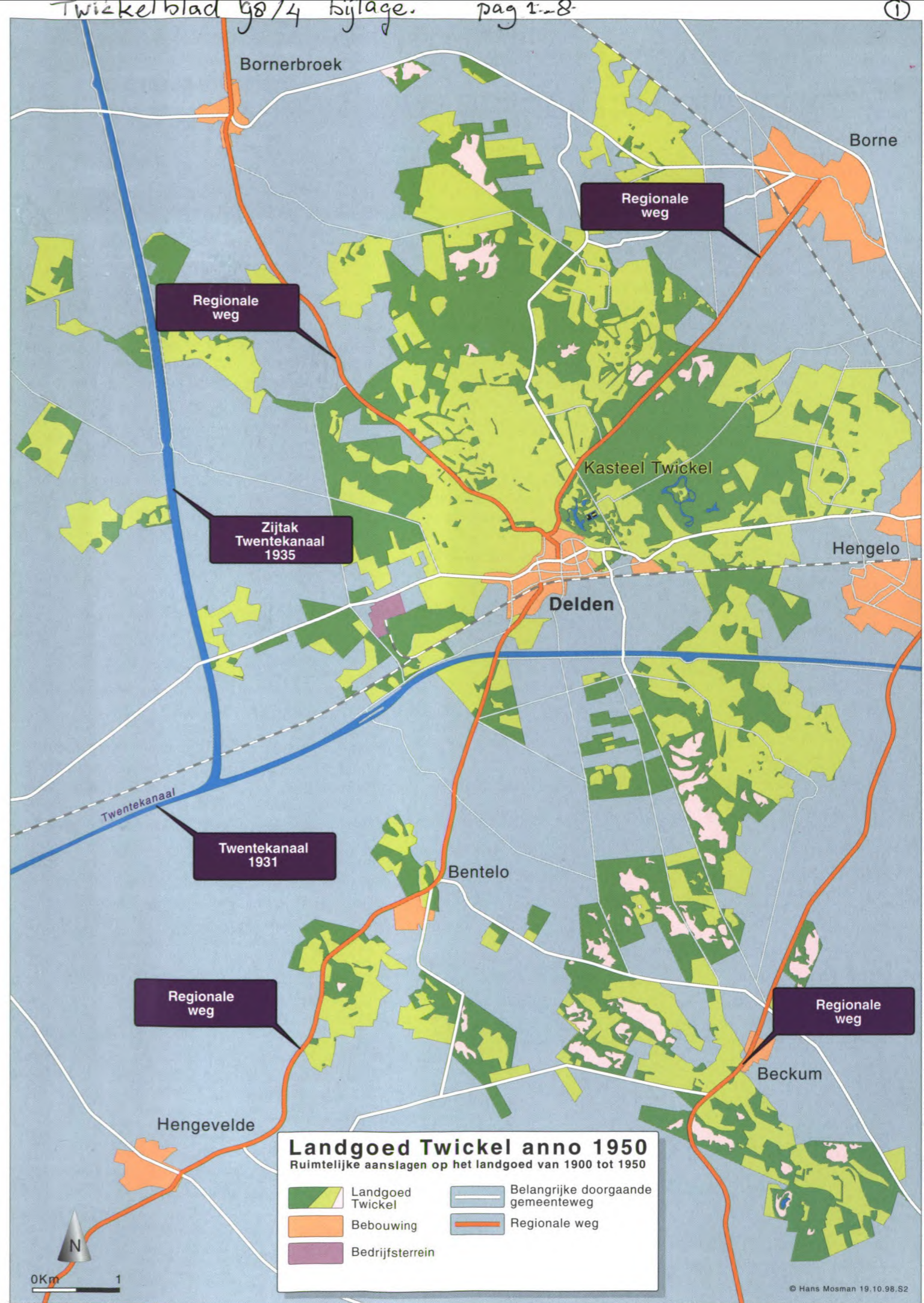
Konijn met Kool

Het konijn wordt aan stukken gesneden en in een koekenpan goed gaar gebraden met zeer veel boter en dan met de kool (witte, die al goed gaar is) vermengd en mag wel een uur samen gestoofd. Dit is ook heel lekker met patrijs in plaats van konijn.

*De redactie van het Twickelblad wenst u
prettige kerstdagen en een gelukkig nieuwjaar.*

Eik aan de oever van de Twickelervaart. De eik is er inmiddels niet meer.
Foto: J. van de Loosdrecht, 1978.

Bedreigingen en kansen voor landgoed Twickel

Er kan nog best een stukje grond af zonder dat de waarden van het landgoed Twickel worden aangetast. Dit argument werd in het verleden veelvuldig gebruikt om menige hectare grond van het landgoed Twickel af te snoepen. In het totaal verloor het landgoed - in de meeste gevallen als gevolg van gedwongen verkoop - 453 hectare ten behoeve van de aanleg van kanalen, wegen of stedelijke uitbreiding. De ruimtelijke instandhouding van landgoed Twickel is echter essentieel voor het behoud van de cultuurhistorische, natuurhistorische en landbouwkundige waarden. Bovendien staat het landgoed ook in z'n huidige omvang kwalitatief onder druk. Zo kost instandhouding van de natuurwaarden onder meer door hoge milieubelastingen steeds grotere inspanningen. Drukke wegen veroorzaken versnippering en geluidsoverlast.

Ingrijpende veranderingen in de afgelopen 100 jaar zijn de aanleg van de spoorlijn Zutphen-Hengelo, het Twentekanaal tussen Zutphen en Enschede met de Zijtak Almelo, de Rondweg bij Delden als onderdeel van de voormalige Rijksweg Hengelo-Goor-Zutphen en in het noordelijk deel

van het landgoed de autosnelwegen A1 en A35. Daarnaast is er Twickelgrond verloren gegaan ten behoeve van woningbouw, industrievestiging en sportaccomodaties in Delden en Hengelo.

Voor het landgoed Twickel gaan de gevolgen van de nieuwe infrastructuur verder dan alleen grondverlies. Zo wordt het landgoed doorsneden door wegen en kanalen (Rondweg, kanaal en spoorlijn). De autosnelwegen A1 en A35 vormen een ernstige aantasting van de ecologische verbinding die er altijd heeft bestaan tussen het landgoed Twickel en natuurgebieden in het noordelijk deel van Twente.

De ingrepen hebben grote gevolgen voor natuur en landschap van het landgoed. De nieuwe infrastructuur vormt op veel plaatsen een ernstige visuele aantasting van het landgoed. De geluidsoverlast is in delen van Twickel aanzienlijk toegenomen. Bovendien zijn de natuurwaarden binnen het landgoed zelf verminderd omdat wegen en kanalen voor veel dieren een barrière vormen. Tevens hebben de ingrepen een grote invloed gehad op de geohydrologie. Zo werd de waterhuishouding van het landgoed ingrijpend gewijzigd omdat een deel van het stroomgebied van de Regge door het Twentekanaal in twee delen werd geknipt.

De veranderingen in de vorm van nieuwe wegen, kanalen en spoorlijnen zijn in de afgelopen decennia niet de enige aanslagen op het landgoed geweest. Ook de milieukwaliteit van landgoed Twickel kwam onder grote druk te staan. In tal van beken door het landgoed ontstond ernstige vervuiling als gevolg van lozingen in het aangrenzende stedelijke gebied. Ook de luchtvervuiling door industrie, landbouw en verkeer had grote invloed, onder meer op de kwaliteit van de bossen en van oorsprong voedselarme natuurgebieden zoals vennen en heidevelden. Veranderingen in het cultuurlandschap als gevolg van verbeterde ontwatering, nieuwe landbouwgewassen en intensivering van de landbouwproductie betekenden eveneens een aanslag op de waarden van natuur en landschap.

De ruimtelijke ontwikkelingen in Twente buiten het landgoed zijn eveneens van grote invloed. Door de snelle verstedelijking van Twente ten koste van veel 'groene ruimte' vormt het landgoed Twickel voor steeds meer mensen een aantrekkelijk recreatiegebied. In sommige delen van het landgoed is de recreatiedruk echter zo groot dat het moeite kost om de aanwezige hoge natuurwaarden in stand te houden.

De grote waarde van het landgoed Twickel wordt op dit moment, rond de eeuwwisseling, alom onderschreven. In Nederland wordt maatschappelijk aan de waarden van natuur en cultuur een grote betekenis toegekend. Dat wil niet zeggen dat daarmee bedreigingen van het landgoed Twickel definitief tot het verleden behoren.

Erve Rannink aan het Twentekanaal met op de achtergrond de Deldense nieuwbouw.

Voormalige boerderij Wifferink van Twickel omsingeld door de gebouwen van het Expo center op het bedrijventerrein Westermaat in de gemeente Hengelo.

De spoorlijn van Delden naar Hengelo nabij de kruising met de autosnelweg A 35 en de hoogspanningslijn.

Een omvangrijke aantasting betekende de aanleg van de spoorlijn Zutphen Hengelo in 1862 - 1864.

De Rondweg Delden die het kasteel afsnijdt van de historische kern van Delden.

De ontwikkelingen staan in Twente niet stil. Met name de stedenband Enschede-Hengelo-Borne-Almelo zal naar verwachting in de komende 25 jaar dichtslibben met volgens de ramingen bijna 30.000 nieuwe woningen. Dat betekent dat noordelijk van het landgoed een verdere bevolkingsconcentratie plaats zal hebben. Daarmee wordt de barrière die de A1 en A35 reeds vormen nog verder versterkt. Bovendien zal voor de toenemende bevolking in de periferie van Twickel het landgoed een belangrijk recreatiegebied worden. Zichtbaar is reeds de uitbreiding van de Hengelose bedrijfslocatie Westermaat. Ook Stad Delden - mogelijk als onderdeel van de nieuwe gemeente Hof van Twente - zal voor de eigen ontwikkeling ruimte van of nabij het landgoed vragen.

Aan de ontwikkeling van grootschalige nieuwe infrastructuur lijkt een einde te komen. Weliswaar wordt nog een discussie gevoerd over de Noordoostelijke verbinding van de Betuwelijn, maar duidelijk is dat de financiering van dit mega-project op grote problemen stuit. In de tot dusver gepresenteerde rapportages over deze zogenoemde 'Noordtak' speelt overigens de opwaardering van de bestaande spoorlijn Zutphen-Hengelo tot een volwaardige goederenspoorlijn naar Duitsland een belangrijke rol.

Overzicht (gedwongen) verkopen landgoed Twickel

1862-1899	spoorlijn Zutphen-Hengelo e.a.	28 ha
1930-1936	Twenthekanalen	39 ha
1924-1987	diverse regionale wegen	31 ha
1930-1980	"beekverbeteringen" (Regge en Dinkel) ca.	20 ha
1971-1972	Rondweg Delden	27 ha
1972-1977	Rijksweg A 35	44 ha
1974-1984	Rijksweg A 1	32 ha
Totaal infrastructuur		221 ha
1950-1996	uitbreidingsplannen Delden (incl. Servo)	130 ha
1982	sportvelden Delden (erfpacht)	6 ha
1960-1992	uitbreidingsplannen Hengelo	62 ha
1969-1995	uitbreidingsplannen Borne	7 ha
1971	sportvelden Borne (erfpacht)	17 ha
1950-1990	diversen	ca. 10 ha
Totaal stedelijk gebied		232 ha
Totaal generaal		453 ha

De doortrekking van het Twentekanaal naar het Duitse Mittellandkanaal is van de politieke agenda geschrapt. De doortrekking is technisch - als gevolg van het hoogteverschil - gecompliceerd en bovendien zeer kostbaar. Bovendien heeft de doortrekking in Duitsland een lage prioriteit op de politieke agenda. Het bestaande kanaal zal in de toekomst zeker aan betekenis winnen. Omdat de overheid transport over water uit milieuoogpunt wil stimuleren, valt te verwachten dat de scheepvaart in het regionale goederentransport een grotere rol zal spelen. In Hengelo wordt aan het Twentekanaal waarschijnlijk een terminal aangelegd ten behoeve van de overslag van weg- naar watertransport en omgekeerd.

Behalve als gevolg van een bevolkingstoename in de directe omgeving van het landgoed zal de recreatiedruk in de komende jaren ook flink stijgen als gevolg van meer vrije tijd. Afhankelijk van trends in de vrijetijdsbesteding zal het landgoed aanzienlijk meer worden bezocht door wandelaars, joggers, natuurliefhebbers, motorrijders, fietsers, ruiters en andere recreanten. Rond het kasteel met mogelijkheid tot tuinbezoek, het nabijgelegen landbouwmuseum Wendezoele, de moestuin en kwekerij en de horeca-voorzieningen zal de drukte naar verwachting nog verder toenemen.

De Stichting Twickel heeft statutair de opdracht het landgoed te behouden. 'Het bestuur heeft tot taak het landgoed als natuurreservaat en cultuurmonument in stand te houden en daarmee zijn historische betekenis te bestendigen', luidt letterlijk de opdracht die barones Van Heeckeren van Wassenaer-gravin Van Aldenburg Beninck aan het bestuur heeft nagelaten. Deze opdracht zal ook na het jaar 2000 de leidraad van de Stichting Twickel zijn.

Behalve zorg over de bedreigingen van het landgoed nu en in de toekomst zijn er ook positieve ontwikkelingen te melden. Er liggen wel degelijk grote kansen om Twickel als belangrijk erfgoed te houden in een regio die sterk zal veranderen.

Een voorbeeld van succesvol samengaan tussen instandhouding en vernieuwing is de buurtschap Woolde, waar door het waterschap Regge en Dinkel langs de Woolderbinnenbeek een groot inundatiegebied wordt aangelegd om het stedelijk gebied Borne/Hengelo van overstromingen na hevige regenval te vrijwaren. In goed overleg tussen waterschap en Stichting Twickel ontstaat in dit deel van het landgoed een nieuw 'nat' natuurontwikkelingsgebied dat past in het beheer dat de Stichting Twickel zich tot doel heeft gesteld.

Ook aan de ernstige vervuiling van een aantal beken op het landgoed wordt een einde gemaakt middels grootschalige sanering van beekbodems en beekoevers. Het oude stroomgebied van de Regge wordt gedeeltelijk hersteld door enkele beeklopen onder het Twentekanaal door te leiden. De oevers van het Twentekanaal worden deels voorzien van plekken waar te water geraakte dieren uit het water kunnen stappen.

Financiële middelen zijn in de afgelopen jaren ook beschikbaar gekomen voor het herstel van kwetsbare natuurgebieden. Vennen en heidevelden werden uitgebaggerd om de oorspronkelijke, zeldzame flora en fauna nieuwe kansen te bieden. Door algemene overheidsmaatregelen is een einde gekomen aan de toename van de milieuvuiling. Naar verwachting zal in de komende decennia sprake zijn van een daadwerkelijke terugdringing van onder meer de ammoniakuitstoot. Geld kwam ook beschikbaar voor de restauratie van het kasteel en tal van cultuurhistorisch belangrijke bezittingen. Recent is begonnen met de restauratie van de moestuin met de kenmerkende moestuinmuren.

